İsmâ^cîl SAFÂ

Muhâkemât-ı Edebiyye

(Edebî İncelemeler)

İstanbul

Keteon Bedrosyân Matba^cası – Hoca Pâşâ civârı numara 33

1329

Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ

2017-Batman

Yayınevi Bilgileri

İÇİNDEKİLER

Önsöz…….……...…I
İsmail Safa ……..…..…….IV
Muhâkemât-ı Edebiyye……...…..……...VIII
İsmail Safa'nın Eserleri …….…..……..…….X
1- Şi^{c}r Hakkında……..…….……...…..…….3
2-Kâfiye Hakkında……..……..…….……..…...…….8
3- Şi^{c}r Hakkında……..…….……...….20
4- Musâhabe-i Edebiyye…….…...…29
5- Mu^{c}allim Nâcî'ye Dâir Küçük Bir İntikâd……..……..36
6- Süleymân Nesîb, Ahmet Kemâl, Hüseyin Dâniş, Tevfîk Fikret Beylerin Birer Manzûmeleri Hakkında Mütâla^{c}âtım ……...…….43
7- Besîm Bey'in Bir Eseri Hakkında…….……61
8- ^{c}Ayn'ül-fi^{c}li Sâkin Kelimelerin Nazımdaki İsti^{c}mâllerine Dâir……...…..67
9- Bazı Ta^{c}bîrât-ı Cedîdeye Müta^{c}allik Mütâla^{c}alarım……...……...72
10- Hüseyin Câhit Bey'in "Şi^{c}r" Ser-levhalı Bir Makâlesi Hakkında….....78
11- Muhyiddîn ve ^{c}Andelîb Beyler'in Eserleri Hakkında……...……87
12- Muhammed Celâl Bey'in Bir Manzûmesine Dâir……..…...96
13- Kâfiye Hakkında Bazı Müdâfa^{c}ât…….…….103
14- Diğer Müdâfa^{c}a……...……..…….…..109
15- Tabî^{c}îlik Meziyeti – Sâdelik – Tasannu^{c} – Eslâfın Cây-ı Muâhaze Mesleki – Esâtize-i Selefi Tetebbü^{c} İhtiyâcı…….……...114
16- Mukâbele ve Takdîr……..…….……..…….....119
17- Telezzüz Edeceğim Şi^{c}r Nasıl Olmalı?.....124
18- Edebiyatta İsti^{c}dâd ve San^{c}at……..…….……..…....130
Kaynaklar ...…….…..…..135
Dizin……..…….…..……...136

Otuz dört yıllık ömrüne yedi şiir kitabı, bir çeviri roman ve otuz edebî eleştiri yazısı sığdırabilen İsmail Safa, edebiyat tarihlerinin kendisinden çoğu kez kısaca söz edip geçtiği yazarlarımızdandır. İsmail Safa; Şair Ali Kâmî [Akyüz] ve Ahmet Vefâ'nın kardeşi, gazeteci-yazar İlhami Safa ve romancı Peyami Safa'nın babasıdır. İsmail Safa'nın bugüne kadar eserlerinden sadece ikisi günümüz yazısıyla yayımlanabilmiştir. Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemi şairi İsmail Safa'nın okuyuculara ulaştırılamamış eserlerinden birisi de on sekiz edebî eleştiriden oluşan *Muhâkemât-ı Edebiyye* adlı eseridir.

Şâir İsmail Safa ve eserleri hakkında yapılmış ilk çalışmalardan birisi İsmail Hakkı Ertaylan'ın *İsmail Safa* adlı otuz altı sayfalık eseridir. İsmail Safa'nın hayatı ve eserleri üzerine yapılmış kapsamlı çalışmaların başında ise Alaattin Karaca'nın önce 1987'de yüksek lisans tezi olarak hazırladığı, 1990'da da biyografik eser olarak yayımladığı çalışması gelir. Karaca, tez çalışmasının birinci bölümünde İsmail Safa'nın hayatına, ikinci bölümünde sanat ve edebiyat görüşlerine, üçüncü bölümünde şiirlerinde iç ve dış yapıya, dil ve üslûp özelliklerine yer vermiştir. *Muhâkemât-ı Edebiyye* üzerine Bilal Sevimli tarafından 1992'de bir bitirme tezi hazırlanmıştır. İsmail Safa'nın *Mülâhazât-ı Edebiyye* adlı eserini 2012'de çevriyazım ile yayımlayan Mehmet Güneş, "İsmail Safa'nın Hayatı ve Eserleri", "Türk Edebiyatında Tenkit", "Mülâhazât-ı Edebiyye'ye Dair" kısımlarından sonra metnin çevriyazısına yer vermiştir. İsmail Safa'nın *Mensiyyât* adlı şiir kitabını 2013'te yayıma hazırlayan Özcan Bayrak ise çalışmasının birinci bölümünde şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında değerlendirmelere yer vermiştir. İkinci bölümünde şairin şiirlerindeki "tabiat, din, kutsal değerler, ölüm, aşk, aile, yaşam, millî duygular" konu ve izlediklerine yer vermiştir. Üçüncü bölümde de eserin çevriyazısı ve tıpkıbasımına yer vermiştir.

İsmail Safa'nın *Muhâkemât-ı Edebiyye* adlı eserini Osmanlı Türkçesi yazı sisteminden günümüz Türkçesi yazı sistemine aktardığımız bu çalışma, hem yazarın edebî düşüncelerine hem de dönemin sanat camialarındaki şiir tartışmalarına ışık tutacağı ümidiyle hazırlanmıştır. Çalışmada Arapça ve Farsça kökenli sözcük ve tamlamaların yazımında genel olarak İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı makalesindeki önerileri ve Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansikllopedik Lûgat*'indeki yazım şekillerini dikkate aldık. Günümüz Türkçesinde sıklıkla kullanılan bazı alınma sözcüklerin yazımında da *Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu*'nu esas alındı. Genel olarak Arapça ve Farsça alınma sözcüklerde ön ekleri ayrı gösterdik. Arapça kökenli "el" harf-i ta'rifini kesme işareti ('') ile, ayın harfini (ᶜ) işareti ile, Arapça tamlamalarda iki sözcüğün birleşimini kısa çizgi (-) ile, Farsça tamlamalardaki ara bağlayıcı ünlüleri (kesre-i izafet: -ı, -i, -u, -ü) kısa çizgi (-) ile gösterdik. Kimi yerlerde de sözcüğün geçtiği metnin şiir veya nesir oluşuna göre aynı sözcüğün "şiᶜr – şiir, terkîb - terkip" örneklerindeki gibi iki farklı yazımına yer verdik. Çoğu Arapça ve Farsça sözcüklerin anlamlarını ve köken bilgisini sayfa kenarlarında gösterdik. Metindeki noktalama işaretlerine çevri yazıda müdahale etmedik. Döneminin dil özelliklerini

yansıtan *Muhâkemât-ı Edebiyye'*nin çevri yazısının bu şekilde hazırlanmasında metinden Osmanlı Türkçesi derslerinde okuma metni olarak da yararlanılabilmesi düşüncesiyle hareket ettik.

*"Muhâkemât-ı Edebiyye'*nin dikkat çeken özelliklerinden birisi Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemi edebiyatlarının dil ve üslûp özelliklerini yansıtmasıdır. Son yazdıklarıyla da bir Servet-i Fünûn yazarı gibi hareket eden İsmail Safa'nın bu kitaptaki yazılarında, dönemin bir yansıması olarak, adeta sözlüklerden derlenerek "verne, emzice, gûş-i dikkate alınmak, çelçerâğ, kisvâ, tefâvüt, ihtirâ^{c} " türünden pek çok Arapça ve Farsça sözcüğe yer verilmiştir. Çevri yazıyı bilgisayar ortamına aktaran çocuklarım Abdullah, Mehmet Zeki ve Enes'ebir de benden desteklerini esirgemeyen ve bize tahammül eden eşime, ayrıca teşekkür ederim.

Mahfuz ZARİÇ

Kısaltmalar Listesi

A: Arapça
F: Farsça
Fr: Fransızca
Ru: Rumca
T: Türkçe
TDEA*: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*
YTA*: Yeni Türk Ansiklopedisi*
TDÜEA*: Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*
Yu: Yunanca

İsmail Safa

İsmail Safa, Hicrî 14 Zilkade 1283, Mîlâdî 20 Mart 1867'de[1] Hicaz vilâyetinde Mekke şehrinde mektupçuluk görevinde bulunan Behçet Efendi'nin büyük oğlu olarak dünyaya gelir. 1878'de babasının ölümünden sonra İstanbul'a gelen İsmail Safa, Darüşşafaka'nın ikinci sınıfına kaydolur. Okulu bitirdikten sonra Evkâf Nezâreti, Telgraf Nezâreti ve Meclis Kaleminde çalışır. Kalemde ser-müsevvid (baştaslakçı) olur. Kendisine "şair-i mader-zâd (anadan doğma şair) lâkabını veren Muallim Nâcî'nin 1888'de istifası üzerine Mülkiye İdadisinde edebiyat öğretmenliğine atanır. İsmail Safa, şiirleri yayımlandıkça daha çok tanınır. Bir süre *Mirsâd* dergisinin başyazarlığını yapar. Bu dergide Kâmil imzasıyla çıkan bir gazelinde, o sıralarda sadaretten azledilmiş olan Kıbrıs'lı Kâmil Paşa'ya dair göndermeler olduğu ihbarı sonucu saray tarafından iki gün sorguya çekilir. Derginin sahibi ile birlikte, başyazar görevindeki İsmail Safa serbest bırakılırsa da dergileri *Mirsâd* kapatılır. Verem hastalığına yakalanan İsmail Safa, hava değişimi için birkaç aylığına Midilli'de kalır. Sonra İstanbul'a döner. Hastalığı bir süre durur. İngiltere'yi, Transuval muharebesini kazandığından dolayı tebrik etmek üzere kalem çalışanlarından oluşan bir heyetle İngiltere Sefarethanesine gider. Tebrike gidenler tutuklanır. Bu heyet daha sonra İngiliz sefirin aracılığı ile kurtulur. Arkadaşlarından bazıları İsmail Safa'nın evinde buluşup İkinci Abdülhamit aleyhinde konuşmalar yapar. Casuslar onları saraya bildirince Hüseyin Sîret ile İsmail Safa sürgüne gönderilir. İsmail Safa, 1900'de Sivas'ta zorunlu ikâmete memûr edilir. Hastalığı Sivas'ta şiddetlenen İsmail Safa 1901'de[2] hayatını kaybeder. Yetim olarak büyüyen şair, otuz dört yıllık ömrünün sonunda Garipler Mezarlığına defnedilir. (İnal, 1969: 1552-1555)

---

[1] Doğum tarihi olarak Rûmî 9 Mart 1283 esâs alındığında ise doğum tarihi 21 Mart 1867 olur.
[2] Rûmî 11 Mart 1317, Mîlâdî 24 Mart 1901 (Karaca, 1987: 55)

İsmail Safa'nın küçük kardeşleri Ahmet Vefâ (1283-1868) ve Ali Kâmî [Akyüz] (1873-1945) de okul yıllarında şiir yazmaya başlamış birer edîptir. Büyük babaları Osman Efendi, Trabzon tüccarlarındandır. Anne tarafından soyları Akşemseddin'e dayandırılır. Ote-toi adında bir cinin kendisine musallat olduğunu söyleyen ve akıl hastanesine kaldırılan kardeşi Ahmet Vefâ, bazen günlerce uyumaz, yemek yemez. Gördüğü tedavi sonucu durumu iyileşen Ahmet Vefâ, ağabeyinin Sivas'a sürgün edilmesi sonucu tekrar hastalanır. Bir hafta arayla, önce şair yaradılışlı Ahmet Vefâ hastanede, hürriyet aşığı İsmail Safa ise sürgünde vefat ederler. (Ergun, 1936: 297, 360-362)

Trabzon'da medrese tahsili gören İsmail Safa o yıllarda ata binmeye meraklıdır. Babasının ölümü üzerine İstanbul'a dönen İsmail Safa, Arapça ve Farsça'yı *Gülistan*'ı aslından okuyacak kadar ilerletir. 1878'de Hicaz'a gider. 1890'da işi dolayısıya Aydın'a gider, kardeşi Ahmet Vefâ'yı görmek üzere de İzmir'e gider. Etrafındakiler İsmail Safa'dan ciddi, neşeli, şakacı, samimi, kin beslemeyen birisi olarak söz eder. (Ercilasun, 2004: 13-21)

İsmail Hikmet Ertaylan'a göre şair, şiirlerinde kendine mahsûs sâf ve seyyâl lisânıyla, samimiyetle, bütün özlemleriyle, iştiyâkıyla masûm çocukluğunu; gençliğinin bütün özlemlerini, hicrânlarını yaşar. İsmiyle müsemmâ sâf ve vefâlı, nahîf ve mürevvem İsmail Safa, asıl tahsîlini on yaşından sonra geldiği İstanbul'da Darüşşafaka'da görür. Muallim Nâcî'nin gazellerini tanzîr ve taklît eder, onun takdîrini kazanır. Tevfik Fikret'in yenilikçi şiirlerini beğenerek *Mirsâd*'da yayımlayan Safa, onun hakkındaki takdîrlerini de yazılarında dile getirir. İsmail Safa, *Mirsâd* dergisi kapatılıp Tevfik Fikret derginin başına geçtikten sonra *Servet-i Fünûn*'da yazmaya başlar. Karakteri şiirlerine de yansıyan Safa, anne-babasına kalben bağlı, şefkatli, manzûm mev^{c}izeleriyle çocuklarını terbiyeye çalışan, merhametli bir babadır. O, "tasannu^{c}suz, tekellüfsüz yazıları pek çok olan; selâset-i tab^{c}a mâlik kuvvetli; lisânın sadeleşmesine, ifâdenin Türkçeleşmesine çok yardım etmiş; kendisinde risâî (ağlamaklı), ta^{c}lîmî (öğretici) rûh gâlip" bir nâzımdır. (Ertaylan, 2011: 503-517)

Ahmet Rasim'in hatıralarında yer verdiğine göre ileride "Bahar gelmeyecek mi bahar gelmeyecek mi?" mısraları ile şüpheleri üzerine çekecek olan okul arkadaşı şair İsmail Safa, öğrencilik yıllarında bile güzel bir ifâde gücüne sahiptir. (Ahmet Rasim, 1979: 35, 159)

İstanbul Lisesinde okuyan Hüseyin Cahit Yalçın da aynı okulda dördüncü sınıfta kendisinin edebiyat öğretmeni olan İsmail Safa'dan söz ederken onunla ileride iyi birer dost olduklarını söyler. Hüseyin Cahit'e göre İsmail Safa, dost meclislerinde muziplik yapmaktan hoşlanan, insanlarla yakınlık kurmak isteyen; sarı sakallı, zayıf vücutlu, çok sevimli ve yaradılışça temiz birisidir. Şâir, kendilerine

nazmı ve şiiri sevdirmek için çok uğraşmış, başta Hamit'inkiler olmak üzere pek çok şiir ezberletmiştir. (Yalçın, 1975: 49, 50, 66, 75)

Gerek edebiyat tarihlerinde gerekse yakınlarının hatıralarında hakkında çok sınırlı bilgilere yer verilmiş olan İsmail Safa'nın hayatı hakkında Hakkı Süha Gezgin, eldeki tek ışık olarak şâirin eserlerinden yararlanmayı önerir.

Hakkı Süha, İsmail Safa'yı eskilikle yeniliğin çarpıştığı günlerde doğmuş; rûhunda başkalarının sezemeyeceği küçük nefesleri ses ve âhenk yapan gergin, içli tellere sahip; dalgın mavi gözleri duru, cömert ve bütün âlemi kaplayacak kadar geniş bir sevgiyle parlayan; ince çizgili yüzü dudaklarına doğru ansızın insanı şaşırtan bir mahzûnluğa bürünen; ağız çizgilerinde derin bir elem bükülüşü göze çarpan bir portre olarak canlandırır.

Hakkı Süha'ya göre şiir âlemine gazelleriyle adım atan İsmail Safa, dil bakımından, şuurlu bir hareketin kalkış noktası olarak çağdaşlarından ayrılır. İsmail Safa, geniş ve yaygın bir bilgi gerektiren şuur kudreti ve kültür üstünlüğünden yoksun olsa da dilde fütûrsuz bir sadelik, tabîîlik göstermiştir. İsmail Safa'nın üstünlüğü, onu çevrenin yapmacığından kurtaracak kadar asîl olan heyecan coşkunluğudur. Nâcî yıldızının burçlarından biri olarak edebiyat sahasına çıkan, tasvîr ve hayâl üstünlüğüne sahip İsmail Safa, önce Recaizade Mahmut Ekrem'e, daha sonra da Tevfik Fikret'e yaklaşmıştır. Şâirin şiirleri dikkatli bir eleştiri eleğinden geçirilirse İsmail Safa'nın içli bir yürek taşıdığı, mısralarında tatlı bir lirizmin sızdığı meydana çıkacaktır. (Gezgin, 1999: 159-162)

Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan'ı etkilediği söylenen İsmail Safa, yalın bir dil kurma çabası içinde olmuş, Cenap Şahabettin tarafında da "dehâ-yı şâirâne" olarak karşılanmıştır. (Kurdakul, 1971: 209)

İsmail Safa, şiirlerinde eski-yeni ayrımı yapmadığından hem eskilik hem de yenilik taraftarlarını memnûn edebilecek şiirler kaleme almış, kişiliğine uygun olarak eski-yeni tartışmalarında iki tarafı da kırmayacak bir üslûp benimsemiştir. Şiirde ölçü, kâfiye ve dil kuralarına özen göstermiştir. Sonuçta ise zevk ve anlayışça yeni şiiri tercih etmiştir. (Akyüz, 1970: 200, 201)

Vezin, kâfiye ve dil kurallarına bağlılığı ile eskiyi andıran, zevk anlayışı (muhtevâ) olarak yeni şiirler yazan (YTA, C. 4: 1518, 1519), Türk edebiyatında manzûm hikâye türünün ilk örneklerini vermiş olan, Tanzimât edebiyatı döneminden Servet-i Fünûn'a geçiş dönemi şairi (TDÜEA, C. 5)

İsmail Safa'nın hangi edebî kuşak içinde değerlendirileceği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. *Saâadet, Mürüvvet* ve *Mecmuâ-i Muallim* dergilerinde Muallim Nâcî'nin yardımlarıyla yazdıklarını yayımlamış, Halit Ziya'nın etkisiyle

mensûr şiirler yazmış, Prens Sabahattin'e hususî dersler vermiş ve İttihât ve Terakki'ye katılmış olan (Kutlu: 1982: 312) İsmail Safa'yı Nazan Bekiroğlu, "Servet-i Fünûn kuşağının dışında ve gölgesinde bir şair" olarak anar. (Bekiroğlu, 2002: 345)

Alaattin Karaca'ya göre, önceleri Muallim Nâcî'yi kendisine üstat olarak görmüş olan İsmail Safa, Recaizade Mahmut Ekrem'in safına geçtikten sonra bile yenilik taraftarının görüşlerini bütünüyle kabûl etmemiştir. Onun yenilikçi şâirlerle münâsebeti Servet-i Fünûn'un teşekkülünden sonra da devam etmiştir. Onun şiirlerinde hem Tanzimât hem de Servet-i Fünûn kuşaklarının etkisine hatta yer yer dîvân edebiyatının izlerine rastlanır. İsmail Safa'nın gerek *Mülâhazât-ı Edebiyye* gerekse *Mukâkemât-ı Edebiyye*'de ileri sürdüğü görüşler, Recaizade Mahmut Ekrem'in etkisindedir ve klasik anlayıştan farklıdır. Onun sanata dair düşüncelerinde Avrupaî sanat anlayışının yansımaları mevcuttur. (Karaca. 1990:61-65)

Mehmet Güneş'e göre Türk tenkit tarihinde önemli bir yere sahip olan İsmail Safa, *Mülâhazât-ı Edebiyye* adlı eserinde "sanatın kökeni, sanatta bulunması gereken özellikler, üslûp ve inşâ gibi konular üzerinde durmuş, görüşlerini öznel yargılardan kaçınarak ifâde etmiştir. (Güneş, 2012: VIII)

Özcan Bayrak'a göre ise şâirin şiirlerinde, dönemin siyasi kargaşasına ve baskısına rağmen siyasî olaylara değinmemiş olması dikkat çekicidir. İsmail Safa, pek çok çağdaşının aksine sanatın, toplumun yönlendirilmesine, bir araç olarak kullanılmasına karşıdır. Şâirin şiirlerinde en çok yer verdiği temalar da tabiat, aile, yaşam, ölüm ve dinî-millî değerlerdir. (Bayrak, 2013: 27)

İsmail Safa'nın Yeni Edebiyat içinde sayılması gerektiğini belirten Arif Yılmaz, şâirin görüşlerini de "nazımla şiir birbirinden ayrılmalıdır, şiirde asıl olan taklît değil hayâldir, şiir bir yönüyle te'sîr ve te'essür işidir, şiir yüce manâları içermelidir, ilhâm ve tefekkür şiirden soyutlanamaz, şiirde öznellik ve orijinallik olmalıdır, şiirde ister ölçülü ister ölçüsüz olsun ahenk olmalıdır, kâfiye kulağa göre olmalıdır, şiir sanatlı olmalı ve üslûbunda yenilik barındırmalıdır" biçiminde özetler. (Yılmaz, 2012: 153, 154)

İsmail Safa'nın şiirlerini biyografik açıdan değerlendiren Engin Ertan, şairin acı-tatlı hayat tecrübelerinden beslendiği; şiirlerinde anne-babasının, doğduğu yerin, çocukluğunun geçtiği toprakların, okuduğu okulların, eşinin ölümünün ve geçirdiği verem hastalığının izdüşümlerinin söz konusu olduğu tespitlerinde bulunur. (Ertan, 2011: 107-108)

İsmail Safa'yı Tanzimât sonrası şiir anlayışı çerçevesinde ele alan Safa Yüce'ye göre ise İsmail Safa, şiir ve şiiriyeti iyi bilen, dile hâkim, millî dil

kavramını öne çıkaran, ilimsiz sanat olmayacağını düşünen, gençlere örnek olan fakat sonuçta derin te'sîrler bırakamayan bir şairdir. (Yüce, 2011: 1091,1101)

MUHÂKEMÂT-I EDEBİYYE

İsmail Safa, ölümünden on iki yıl sonra 1913'te *Muhâkemât-ı Edebiyye* adıyla bir araya getirilen on sekiz eleştiril yazısında şiirde edebîlik ve estetik değer, dil ve üslûp, kaynak sorunu ve eğilimler, kafiye ve redif, söz sanatları ve duygu aktarımı, eleştirinin önemi, şiirde eskilik ve yenilik gibi konular üzerinde durmuştur.

Şiir-Nazım Farkı ve Şiirde Edebîlik-Estetik Değer

İsmail Safa'ya göre şiir ve nazım ayrı şeyler olarak görülmelidir. Bir şiirdeki birkaç mısra edebî değeri olan şiir olabilecekken bazı mısralar da doldurma nazım cinsinden olabilir. Bir konuyu şiir kalıbına döküp tasvir etmek onu tek başına şiir yapmaya yetmez. Tabiatı aynen yansıtmak şiir değildir. Tabiatın şiirini taklit etmek de tek başına şiir yapmaya yetmez. (s. 20-22)

Şiir, duygunun dile gelmesidir. Nazım ise duyguları aktarmada düzyazı hükmündedir. (s. 58, 64) Şiirde ahenk sadece kafiye ve ölçü ile sınırlı değildir. Nazımla şiiri, hitabetle kitabeti, tasvirle söz söyleme gücünü de birbirinden ayırmalıyız. (s. 81) İyi bir şiirin her bir mısraı da şiir olmak zorunda değildir. (s. 91)

Şiirdeki estetik değer halledilmesi imkânsız gibi gözüken ölçüye gelmez bir meseledir. Eserde edebîlik; konuya, yazarın hissetmesine, deha derecesine, düşünce ve ilham gücüne bağlıdır. Sonuçta sanat, sağlam edebî zevke dayanan bir denge işidir. (s. 127, 128, 132)

Şiirde Dil ve Üslûp

Sadece şiir bilgisine uyarak da şiir söylenmiş olmaz. Şiire asıl değerini veren estetik yönü ifade için genel nitelikli lisana ve yazarına özgü olan kaleme (üslûba) ihtiyaç duyarız. (s. 33)

Şiirimizin, edebiyatımızın ilerlemesi için konuşma dili ile yazı dili birbirine yakınlaştırılmalıdır. Fakat şiir dilinin ayrı bir şey olduğu gözden kaçırılmamalıdır. (s. 65)

Şiirde Kaynak Sorunu ve Eğilimler

Günümüz şiirini anlamak için şiirimizin kaynaklarına bakmalıyız. Geçmiş şiir birikimimizde Türkler, İranlılar ve Araplar öğrendikleri lisanlar sayesinde birbirlerini beslemişlerdir. Bugün aynı şekilde Batı edebiyatını okuyoruz, ondan etkileniyoruz. (s. 31, 33)

Şiirde Kafiye ve Redif

Kâfiye ve redif kuralları noktasında şiirimizi Arap ve Acem şiir kaideleriyle sınırlamamalıyız. (s. 59) Arap ve Fars şiirinden aldığımız kuralları olduğu gibi kullanıyoruz, oysa bu kuralları Türkçeye uyarlamalıyız. Kafiyede harflerin aslî görüntülerini değil Türkçedeki ses değerlerini esas almalıyız. (s. 70)

Şiirde Söz Sanatları ve Duygu Aktarımı

Şiirdeki söz sanatları doğal olmalı, kendiliğinden olmuş hissi uyandırmalıdır. (s. 91) Bir eserin sadeliği onun sıradanlığına işaret değildir. Şiirdeki söz sanatları da onun doğallığına engel değildir. (s. 115) Tasvir, görülen ve hissedilenin iyice okuyucuya aktarılmasıdır. (s. 85) Şiirde başarı, duygularını ve şahsî ilhamını muhataba duyurmaktır.(s. 130)

Eleştirinin Önemi

Şiirimize hizmet etmek istiyorsak Avrupalılar gibi övgü geleneğini bir kenara bırakarak, şöhretin sonucu olan ciddi eleştiri faaliyetlerinde bulunmalıyız. Saygı gösterileri ile yetinmemeliyiz. Eleştiride fennî bir yol takip etmeliyiz. (s. 39-43)

Şiirde Eskilik ve Yenilik: Muᶜllim Nâcî ve Tevfik Fikret

Yeni şiirin karşısında konumlanan Muᶜullim Nâcî; Fuzûlî, Nefᶜî ve Nedîm gibi büyük bir şair olamamıştır. Muᶜallim Nâcî birisi fahriye geleneğinden beslenen esasında iki farklı şair kişiliği sergilemiştir. Şiirimize yeni bir soluk aldıran Tevfik Fikret'in şiirleri şekilsel sınırları aşıp, kâfiyesizmiş gibi bir görüntü sunarak heyecan uyandırabilmiştir. (s. 39, 56)

İsmail Safa'nın Eserleri

Şiirler

Sünûhât: (1306/1890) Tercî-i bent şeklinde uzun bir manzumeden oluşmaktadır. Yazarın yirmi sekiz sayfalık ilk eseridir.

Huz mâ Sefâ: (1308/1892) İki yüz elli üç sayfalık dîvân tarzındaki eserin birinci bölümünde babası Behçet Bey'in, ikinci bölümde ise kendisinin şiirleri bulunmaktadır.

Mağdûre-i Sevdâ: (1308/1892) Uzun bir manzûm diyalogdur. İki yüz yetmiş dört beyitten oluşmaktadır. Eserde sevdiği kişi tarafından aldatılan bir kadının duyguları anlatılır. Abdülhak Hamit'in *Kahpe yahut Bir Sefîlenin Hasbıhâli* adlı eserine nazîre olarak kaleme alınmıştır.

Mevlîd-i Pederi Ziyâret: (1312/1896) İsmail Safa'nın hasta kardeşi şair Ahmet Vefâ ile birlikte babalarının doğduğu yer olan Trabzon'a ziyaretlerini anlattığı mesnevî tarzındaki manzûmedir.

Mensiyyât: (1312/1896) İsmail Safa'nın dergilerdeki şiirlerinin bir araya getirildiği eseridir. Yüz kırk iki sayfalık eser Tevfik Fikret'e ithaf edilmiştir.

Hissiyyât: (1328/1912) Hastalığı ve Sivas'a sürülmesi dönemine aittir. Şâirin ölümünden sonra yayımlanan şiirleridir.

İntâk-ı Hakk'ın Tahmîsi: (1912) Damat Mahmut Paşa'nın *İntâk-ı Hakk* adlı eserine tahmis olarak kaleme alınmıştır. Şâirin ölümünden sonra yayımlanan şiirleridir.

Makaleler

Mülâhazât-ı Edebiyye: (1897) Şâirin eleştiri yazılarıdır. Kitaptaki makaleler daha önce aynı başlık altında *Maᶜârif*'te yayımlanmıştır.

Muhâkemât-ı Edebiyye: (1329/1913) Şâirin ölümünden sonra bir arada yayımlanan makaleleridir. Yüz otuz dört sayfa tutan yirmi sekiz eleştiri yazısından oluşmaktadır.

Tercüme

Vehâmetli Sevdâlar: (1310/1894) Ahmet Vefâ ile birlikte, Fransız yazar Emanuel Conzalet'ten yaptığı tercümedir.

İsmâ^cîl Safâ
(1867 Mekke-1901 Sivas)

1

اسماعیل صفا

محاکمات ادبیه

برنجی طبعی

صاحب وناشری :
باب عالی قارشوسنده ۷۳ نومرولی کائنات کتبخانه‌سی صاحبی
اوحانس

استانبول
کنته‌ئون بدروسیان مطبعه‌سی ـ خواجه پاشا جواری نومرو ۳۳
۱۳۲۹

Rûmî 1329: Mîlâdî 1913 tab’: baskı nâşir: yayımcı *Muhâkemât-ı Edebiyye*: edebî incelemeler, değerlendirmeler, makalele civâr: (A) çevre, yakın yer	**İsmâ^cîl SAFÂ** **Muhâkemât-ı Edebiyye** Birinci tab^cı Sâhib ve Nâşiri: Bâb-ı ^câlî karşısında 73 numaralı Kâinât Kütüphânesi sahibi Ohânnes İstanbul Keteon Bedrosyân Matba^cası – Hoca Paşa civârı numara 33 1329

شعر حقنده

— ١ —

برفنك، برصنعتك كه مقياسی ذوقدر البته صورتلقیسی طباع وامزجه قدر متخالف اولمق لازم گلیر . یالکز اذواق عمومیه دکل ذوق شخصی دخی حاله ، موقعه ، زمانه کوره متبدل ومتغیردر:

بر بسته اوقونورکن بن آغلارم . سز بونك ذهناً قصورلرینی انتقاد ایله مشغول اولورسکز . او شرقینك بنی آغلاتماسی مثلا وفات ایتمش پدرمك خسته‌لغی صیراسنده بو نوحه‌یی بعضاً قیصیق بر سسله تغنی ایتدیکنی تخطرمدن منبعث اولابیلیر . قیشین هوا صوغوق ، یرلر چامور ، اورطه‌لق سیسلر ایچنده ، آغاجلر قدید حالنده ایکن بر مرعا، بر قورولق . . بر طریزار سبزاسبز بهار گوسترن برلوحه‌نك تماشاسنه طویه‌مایز. ینه بو تابلو یازین بر صیفیه‌ده احتمال که خوشمزه بیله کیتمز . رسمدن آکلیورسه‌ق هر باقدقجه یالکز نقصانلرینی کورورز.

mikyâs: (A) ölçü suver: (A) görüntü telakkî: (A) algılanış tıbâ^{c}: (A) tabî^{c}atlar, yaratılışlar, âdetler emzice: (A) tabî^{c}atler, huylar, yaratılışlar mütehâlif: (A) birbirine uymayan ezvâk: (A) zevkler mütebeddil: (A) değişken mütegayyir: (A) başkalaşan intikâd: (A) tenkit nevhâ: (A) ağıt, ölüye sesle ağlama teganni: (A) mırıldanma tahattur: (A) hâtırlama münba^{c}is: (A) doğan, gönderilen kadîd: (A) kuru, iskelet tarab-zâr: (F) neşe bahçesi mer^{c}â: (A) hayvan otlatılan yer sebz-â-sebz: (F) yemyeşil temâşa: (F) seyretmek sayfiye: (A) yazlık	**Şi^{c}r Hakkında** **- 1 -** Bir fennin, bir san^{c}atın ki mikyâsı zevktir elbette suver-i telakkîsi tıbâ^{c} ve emzice kadar mütehâlif olmak lâzım gelir. Yalnız ezvâk-ı ^{c}umûmiye değil zevk-i şahsî dahi hâle, mevki^{c}e, zamâna göre mütebeddil ve mütegayyirdir: Bir beste okunurken ben ağlarım. Siz bunun zihnen kusûrlarını intikâd ile meşgûl olursunuz. O şarkının beni ağlatması meselâ vefât etmiş pederimin hastalığı sırasında bu nevhâyı bazen kısık bir sesle teganni ettiğini tahatturumdan münba^{c}is olabilir. Kışın hava soğuk, yerler çamur, ortalık sisler içinde, ağaçlar kadîd hâlinde iken bir mer^{c}â, bir koruluk.. bir tarab-zâr-ı sebz-â-sebz-i bahâr gösteren bu levhanın temâşâsına doyamayız. Yine bu tablo yazın bir sayfiyede ihtimâl ki hoşumuza bile gitmez. Resimden anlıyorsak her baktıkça yalnız noksânlarını görürüz.

زمهريرك بارد ، جامد منظره‌لرينه قارشى تحسرلرله تخيل ايتديكمز الواح ربيعدن برينك رسمنه باقمق مجسم برنمونه‌سنى كورمك كبى اوليور . حال بوكه بهارك اولانجه طراوتيله ، اولانجه لطافتيله كوزمزك اوكنده جنتلردن نمونه كوستردیکی بر زمانده او تابلونك حكمى قالميور! ينه مثلا سه‌وديكنك ماتمكش غيبوبتى اولان بر بى‌چاره ايچين شيخ سعدينك

ايام بهار ست كل ولاله ونسرين
ازخاك برآيند.. تودرخاك چرايى؟
چون ابر بهاران بروم زار بگريم
درقبر تو چندان كه تو ازخاك برايى.

قطعه‌سى بكا افزا . . بر سور شادمانيده كوشدار چنك وچغانه اولانلره

ساقى امان خرام ايت،
ناقصلرى تمام ايت،
رندانى مست كام ايت
دفع ايله‌يوب خمارى!

ترانه‌سى رقص‌آور اولور .

مادام‌كه صنايع نفيسه آهنكلرنده ـ موسيقيدن ، رسمدن، شعردن كتيرديكم مثاللرده كورلديكى‌وجه ايله ـ تأثيرجه مقتضاى حاله توافق نسبتيله برتفاوت واردر، شو حالده براثرى تنقيدده موضوعيله اولان علاقهٔ حسيه‌مزدن

zemherîr: 12 Aralıktan 31 Ocağa kadar süren karakış
bârid: (A) soğuk
câmid: (A) donuk
tahassür: (A) özlem
tahayyül etmek: (A) hayâl etmek
elvâh-ı rebi^{c}: (A) bahar levhaları, ayları
mücessem: (A) somut, cisim hâlinde
numûne: (A) örnek
tarâvet: (A) tazelik, hoşluk, yumuşaklık
letâfet: (A) güzellik
mâtemkeş: (AF) matem çeken
gaybûbet: (A) yokluk
efzâ: (F) artıran anlamında bir son ek
sûr: (F) şenlik, ziyafet, düğün
şâdmânî: (F) sevinç
gûşdâr: (F) kulak veren, dinleyici
çeng ü çeğâne: (F) zil ile kemençe, müzik eğlencesi
sâkî: (A) meclisin su, şarap dağıtıcısı; dergâhın şeyhi
hirâm etmek: (FT) nazlı nazlı yürümek
nâkıs: (A) eksik olan, eksiklik
ridâ: (A) örtü, derviş postu
mest-kâm: (F) arzu, damak sarhoşu
humâr: (A) sarhoşluk sersemliğini
sanâyi^{c}-i nefîse: (A) güzel sanatlar
misâl: (A) örnek
muktezâ: (A) lâzım gelmiş
tevâfuk: (A) uyma, uygun gelme
nisbet: (A) oran
tefâvüt: (A) iki şeyin birbirinden farklı olması
raks-âver: (AF) dans ettiren
hissî: (A) duygusal
*[Bahar günleridir. Gül, lâle ve nesrîn topraktan çıkar. Yâ sen, topraktan geldiğin hâlde, neden mezârda, topraklardasın, ne diye oyalanmaktasın? Bahar bulutları Rum bahçelerine yağdığı gibi senin mezârına da yağarım, gider ağlarım.]

zemherîrin bârid, câmid manzaralarına karşı tahassürlerle tahayyül ettiğimiz elvâh-ı rebi^{c}den birinin resmine bakmak mücessem bir numûnesini görmek gibi oluyor. Hâlbuki bahârın olanca tarâvetiyle, olanca letâfetiyle gözümün önünde cennetlerden numûne gösterdiği bir zamânda o tablonun hükmü kalmıyor! Yine meselâ sevdiğinin mâtemkeş gaybûbeti olan bir bî-çâre için Şeyh Sa'dî'nin

Eyyâm-ı bahâr-est gul u lâle vü nesrîn
Ez-hâk-i ber-âyend.. tû der-hâk-i çerâyî?
Çün ebr-i bahârân be-Rûm-zâr bigirîm
Der-kabr tû çendân ki tû ez-hâk-i berâyî.*

kıt^{c}ası bana efzâ!.. bir sûr-i şâdmânîde gûşdâr-ı çeng ü çeğâne olanlara

Sâkî emân hirâm et,
Nâkısları tamâm et,
Ridâni mest-kâm et
Def^{c} eyleyip humârı!

terânesi raks-âver olur.

Mademki sanâyi^{c}-i nefîse ahenklerinde – mûsîkîden, resimden, şi^{c}rden getirdiğim misâllerde görüldüğü vecih ile – te'sîrce muktezâ-yı hâle tevâfuk nisbetiyle bir tefâvüt vardır, şu hâlde bir eseri tenkîdde mevzû^{c}uyla olan ^{c}alâka-i hissîyemizden

تجرّد ایتمه‌مز اقتضا ایدرکه حکممزده یاکلمش اولمیه‌لم.

نظم ایله شعرك یك عیار اولمادیغنی اوگرندك، آیری شیلر اولدیغنه شبهه‌مز قالمادی . ایی اما «کوکل کیمی سه‌ورسه کوزه‌ل اودر» دیدیکمز کبی «کوکل هانکی منظومه‌یه شعر دیرسه شعر اودر» می دیه‌جکز؟.. خاير! حسنك هرصنفده وجوه تجلّیسی علائمیله، خصائصیله تبیین اولوندیغی کبی شعرك ده صوز سنوحی بر درجه‌یه قدر تعیین اولونه‌بیلیر.

صائب تبریزی برغزلنه شو مطلعله باشلیور:

عشق هر چندکه در پرده بود مشهور است
حسن هر چندکه بی پرده بود مستور است

طوغرو دگلمی؟.. حکمت بدایعده حسنك تعریف مجملی شودر:

«محسوسات مادیه ومعنویه‌ده حیرتمزی موجب اولان . بزه بر اثر مهارت اولدیغنی حکم ایتدیرن کیفیت»

بك ایی اما کوزه‌للكك تقدیرنده مزاج ایله، زمان ومکان ایله واقع تخالفاته نه دیه‌جکز؟

بویوکلك. کوچکلك.. ایلك، کوتولك.. کوزه‌للك، چرکینلك بوتون بوکبی اضداد نسبتله تعین ایدر. بر شیئه فوق العاده کوزه‌ل دیرسه‌ك شبهه یوق که او شیئك دها کوزه‌لنی کورمه‌مشزدر. کوررسه‌ك فوق العاده‌لکی ایکنجی

tecerrüd etmek: (A) soyutlanmak
iktizâ etmek: (AT) gerekmek, gerekli olmak
yek-ᶜayâr: (FA) birbirine denk
hüsn: (A) güzellik
tecellî: (A) yansıma
ᶜalâim: (A) belirtiler, işaretler, alametler
hasâis: (A) özellikler, husûsî nitelikler
tebyîn: (A) belli etme, açıktan açığa anlatma
suver: (A) görünüşler, biçimler, yüzler
sunûh: (A) akla gelen, içe doğan
taᶜyîn olma: (AT) belirlenme, tespit etme
matlaᶜ: (A) doğuş, başlangıç beyti
hikmet-i bedâyiᶜ: (A) estetik
mücmel: (A) kısaltılmış, az sözle îfâde edilen biçim
mahsûsât: (A) gözle görülen, algılanan şeyler
mûcib: (A) gerektiren, icap eden
eser-i mahâret: (A) sanat eseri, hüner ürünü
keyfiyet: (A) nitelik
vâkiᶜ: (A) ortaya çıkan, meydana gelen, vukûᶜ bulan
tehâlüfât: (A) birbirine zıt olma, uymama
ezdâd: zıtlıklar
nisbet: (A) oran, karşılaştırma
taᶜayyün etmek: (AT) belli olmak, görünür, meydanda olmak
Sâib-i Tebrîzî: (1591- 1676) Daha çok Farsça söylemiş Azerî şâir. Şah II. Abbas döneminde melîk'üş-şuᶜarâ ᶜunvânını almıştır.
*[Aşk her ne kadar perde ardında da olsa meşhûrdur.
Güzellik de her ne kadar perdesiz olsa gizlidir.]

tecerrüd etmemiz iktizâ eder ki hükmümüzde yanılmış olmayalım.

Nazım ile şiᶜrin yek-ᶜayâr olmadığını öğrendik, ayrı şeyler olduğuna şüphemiz kalmadı. İyi ama "Gönül kimi severse güzel odur" dediğimiz gibi "Gönül hangi manzûmeye şiᶜr derse şiᶜr odur" mu diyeceğiz?.. Hayır! Hüsnün her sınıfta veche-i tecellîsi ᶜalâimiyle, hasâisiyle tebyîn olunduğu gibi şiᶜrin de suver-i sunûhu bir dereceye kadar taᶜyîn olunabilir.

Sâib-i Tebrîzî bir gazeline şu matlaᶜla başlıyor:

ᶜAşk her çend ki der perde bûd meşhûr-est
Hüsn her çend ki bî perde bûd mestûr-est*

Doğru değil mi?.. Hikmet-i bedâyiᶜde hüsnün taᶜrîf-i mücmeli şudur:

"Mahsûsât-ı maddîye ve maᶜnevîyede hayretimizi mûcib olan bize bir eser-i mahâret olduğunu hükmettiren keyfiyet"

Pek iyi ama güzelliğin takdîrinde mizâc ile, zamân ve mekân ile vâkiᶜ tehâlüfâta ne diyeceğiz?

Büyüklük, küçüklük.. iyilik, kötülük.. güzellik, çirkinlik bütün bu gibi ezdâd nisbetle taᶜayyün eder. Bir şeye fevkalᶜâde güzel dersek şüphe yok ki o şeyin daha güzelini görmemişizdir. Görsek fevkalᶜâdeliği ikinci

كوردیكمزه اسناد ایله رز . بو عیارده پك چوق محاسنه تصادف ایدرسه‌ك اولكنك قبایحنی تمیز ایدرز . او بزه چرکین کورونمه‌یه باشلار. اوکجه حیرت ایتدیکمز برشیئه صوکرا نفرتمز : صوکرا کوردیکمز کوزه‌للکلرك اوکجه کوردکلریمزه رجحانیله برابر قوهٔ ممیزه‌مزك آرتماسندندر.

شیمدی صدده کلهلم : موضوع بحث شعر دکلیدی؟

فصاحت و سلاست فرقندن صرف نظر ایدیلنجه برمعنی هانکی لساندن برکله ایله افاده اولونورسه اولونسون قیمت حقیقیهٔ ادبیه‌سی بردر . فرق یالکز « ادب کلام » اعتباریله فکرك طرز تبلیغنده اولور. کرك حقیقی اولسون، کرك مجازی ویا کنوی بولونسون سوزك کوزه‌للکی ترکجه، عجمجه، عربجه اولماسنده دکل فصیح وبلیغ بولونماسنده‌در.

فصاحتله بلاغت بر اثرك شعریتنی تأمینه کافیمیدر ؟ هیچ ظن ایتمه‌م ! . . غایت حزین. غایت فاجع بر موضوع بولور، بونی کوردیکم، طویدیغم کبی نظم ایدرم. منظومه‌می اوقویان متأثر اولورسه تأثیر موضوعده‌در ، شعرده ایشته او موضوعدر . بن او فاجعه‌نك یالکز رسمنی ، بن او شعرك یالکز نظمنی یاپمش اولورم .

قدمای معاصرین شعرامزدن مرحوم رمزی بابانك احباسندن برینك وفاتنه سویله دیکی بر مرثیه ده شویله حزین بر بیت وار :

isnât eylemek: (AT) dayandırmak, bağlamak
mehâsin: (A) güzellikler
kabâyih: (A) kusurlar, kabahatler, çirkinlikler
temyîz: (A) iyiyi kötüden ayırmak
rüçhân: (F) üstünlük, üstün tutma
mümeyyiz: (A) seçen, ayıran
mevzûᶜ-i bahs: (A) söz konusu olan
fesâhat: (A) sözün açık, anlaşılır olması
selâset: (A) sözün akıcı, düzgün, kusursuz, müstakil olması
sarf-ı nazar etmek: (AAT) göz ardı etmek
kinevî: (A) kinâyeli
fasîh: (A) açık, uz, düzgün, güzel, iyi söz
belîğ: (A) güzel ve iyi, tertipli îfâde edilmiş söz
belâgat: (A) edebîlik
hazîn: (A) üzüntü verici
fâciᶜ: (A) acıklı, keder veren
nazmetmek: (AT) şiir biçiminde söylemek
manzûme: (A) küçük hacimli şiir
kudemâ-yı muᶜassırîn-i şuᶜarâ: (A) çağın önde gelen şâirleri
ahibbâ: (A) sevenler
mersiye: (A) ağıt şiir

Remzî Baba: (Ö. 1889-İstanbul)

Tebrizli şâir. Yirmi yaşında İstanbul'a geldi. Bir işte çalışmayıp arkadaşlarının yardımıyla geçinirdi. Bir müddet Arnavutluk hânedanından Cafer Paşa'nın ticaret yaptığı odada oturdu. Orada bazı şâirlerle toplanır, şiir okurlardı. İki yıllık kirasını ödemediği bir hânda, emekli bir kâdının Çerkez câriyesine âşık olunca kâdı içki müptelâsı, perişân hâldeki Remzî Baba'yı -kirasını da kendisi ödemek sûretiyle- hândan kovdurtur. *Âyine-i İbret* ismindeki doksan bir beyitlik Türkçe manzûmesi 1289'de, *Mecmu'â-ı Eş'âr* adıyla on altı şiiri 1306'da yayımlanmıştır. *Hadîkât'ül Uşşâ*k adlı bir eserinin olduğu da söylenir. (İbnülemin Mahmut Kemâl, *Son Asır Türk Şâirleri C*. 3, s.1398, 1399)

gördüğümüze isnât eyleriz. Bu ᶜayârda pek çok mehâsine tesâdüf edersek evvelkinin kabâyihini temyîz ederiz. O bize çirkin görünmeye başlar. Önce hayret ettiğimiz bir şeye sonra nefretimiz: sonra gördüğümüz güzelliklerin önce gördüklerimize rüçhânıyla beraber kuvve-i mümeyyizemizin artmasındandır.

Şimdi sadede gelelim: Mevzûᶜ-i bahs şiᶜr değil miydi?

Fesâhat ve selâset farkından sarf-ı nazar edilince bir maᶜnâ hangi lisândan bir kelime ile îfâde olunursa olunsun kıymet-i hakîkiye-i edebiyyesi birdir. Fark yalnız "edeb-i kelâm" iᶜtibâriyle fikrin tarz-ı teblîğinde olur. Gerek hakîkî olsun, gerek mecâzî veya kinevî bulunsun sözün güzelliği Türkçe, ᶜAcemce, ᶜArapça olmasında değil fasîh ve belîğ bulunmasındadır.

Fesâhetle belâgat bir eserin şiᶜriyetini te'mîne kâfî midir? Hiç zannetmem!.. Gâyet hazîn, gâyet fâciᶜ bir mevzûᶜ bulur, bunu gördüğüm, duyduğum gibi nazmederim. Manzûmemi okuyan müteessir olursa te'sîr mevzûᶜdadır, şiᶜr de işte o mevzûᶜdur. Ben o fâciᶜanın yalnız resmini, ben o şiᶜrin yalnız nazmını yapmış olurum.

Kudemâ-yı muᶜassırîn-i şuᶜarâmızdan merhûm Remzî Baba'nın ahibbâsından birinin vefâtına söylediği bir mersiyede şöyle hazîn bir beyit var:

کورنجه قابض ارواحی ، یار و یاورینه
کورن بیلیرکه نه حسرتله برنکاه ایتدی

بو دلسوز بر نظمدر ، شعر دکل ! دمین اوقودیغمز « ساقی امان خرام ایت » قطعه‌سی رندانه . . « عشق هر چند که . . » بیتی حکیمانه برر نظمدر ، شعردکل! چونکه حس و مشاهده اولونان شیلر بو بیتلرده عیناً افاده ایدیلیور. بر افادهٔ عینیه ایسه شعر اوله‌ماز . حقیقت باشقه، شعر باشقه‌در. سعدینك :

« بهار کونلریدر. یردن کلر، لاله‌لر ، نسرینلر بتیشیور ده سن نیچون طوپراقده قالیورسك؟ . . برسحابهٔ ربیع کبی جوار قبریکه کیده‌یم، اوقدر کوز یاشی دوکه‌یم که طوپراق سنی‌ده او چیچکلر کبی بتیشدیرسین!»

مألنده‌کی قطعه سنك ایکنجی بیتی شعردر، برنجیسی نظم. بونده باعث ذوق وتأثر اولان کیفیت یالکز موضوع دکل شاعرك تشبیه و خیالیدر که بیتك مدار شعریتی‌ده او تشبیهدن، اوخیالدن عبارتدر. لدنیات طبیعت تشبیهسز، استعاره‌سز کمالیق تصویر اولونه‌ما دیغی ایچیندر که شعرده بونلردن عاری اوله‌ماز.

درونندن حزمات شعاعیه کچوب تحلل ایدن بلّور پاره‌لر منابع ضیانك حاوی اولدقلری معادن ایچین ناصل واسطهٔ استکشاف اولیورسه شعرده منشاء سنوحی اولان

kâbid-i ervâh: (A) ruhları alan, Azrail nigâh: (A) bakış dil-sûz: (F) gönül yakıcı nazım: (A) şeklen şiir görünen söz müşâhede: (A) tanıklık sehâbe-i rebi^{c}: (A) bahar bulutu bâ^{c}is-i zevk: (A) zevklenme nedeni, etkeni teessür: (A) etkisini duyma, içlenme, hislenme medâr: (A) kaynak, neden, nokta, etrâfında dönülen nokta teşbîh: (A) benzetme ledünniyât: (A) uhrevî, sırlar, bir şeyin iç yüzü isti^{c}âre: (A) benzetilenle yapılan teşbîh kemâ-telîk: (A) uygun, istendiği gibi ^{c}ârî: (A) söz konusu şey olmaksızın, arınmış, uzak huzemât-ı şu^{c}â^{c}: (A) ışık huzmeleri tehallül: (A) hall olma, dağılmak menâbi^{c}-i ziyâ: (A) ışık kaynakları hâvî: (A) kapsayan, kapsar me^{c}âdin: (A) madenler vâsıta-i istikşâf: (A) keşif araçları menşe': (A) kaynak, köken sunûh: (A) içe doğma, hâtıra gelme ile ilgili Sa^{c}dî: (Ö. 1292) *Bostân* ve *Gülistân* müellifi İranlı şâir ve bilgin	Görünce kâbid-i ervâhı, yâr ve yâverine Gören bilir ki ne hasretle bir nigâh etti Bu dil-sûz bir nazımdır, şi^{c}r değil! Demin okuduğumuz "Sâkî emân hirâm et" kıt^{c}ası rindâne.. "^{c}Aşk her çende ki.." beyti hakîmâne birer nazımdır, şi^{c}r değil! Çünkü his ve müşâhede olunan şeyler bu beyitlerde ^{c}aynen îfâde ediliyor. Bir îfâde-i ^{c}ayniye ise şi^{c}r olamaz. Hakîkat başka, şi^{c}r başkadır. Sa^{c}dî'nin: "Bahâr günleridir. Yerden güller, lâleler, nesrînler yetişiyor da sen niçin toprakta kalıyorsun?.. Bir sehâbe-i rebi^{c} gibi civâr-ı kabrine gideyim, o kadar gözyaşı dökeyim ki toprak seni de o çiçekler gibi yetiştirsin!" Me'âlindeki kıt^{c}asının ikinci beyti şi^{c}rdir, birincisi nazım. Bunda bâ^{c}is-i zevk ve teessür olan keyfiyet yalnız mevzû^{c} değil şâ^{c}irin teşbîh ve hayâlidir ki beytin medâr-ı şi^{c}riyeti de o teşbîhten, o hayâlden ^{c}ibârettir. Ledünniyât-ı tabî^{c}at teşbîhsiz, isti^{c}âresiz kemâ-telîk tasvîr olunamadığı içindir ki şi^{c}r de bunlardan ^{c}ârî olamaz. Derûnundan huzemât-ı şu^{c}â^{c}ya geçip tehallül eden billûr-pâreler menâbi^{c}-i ziyânın hâvî oldukları me^{c}âdin için nasıl vâsıta-i istikşâf oluyorsa şi^{c}rde menşe'-i sunûhu olan

طبايعك فكرى، حسى، خيالى احوالنى كوسترمه‌ليدر . « بن پك مكدرم » ياخود « صوك درجه‌ده مسرورم » ديمكله سرور وكدرمى تعريف ايتمش اولمام، اندوه وشادى‌يه ترجمان اولاجق سوزلر سويله‌مه‌ليم ، مسار واكدارم اداى تبليغمدن استنباط اولونمالى . «دلنشين، نظر فريب، هوشربا، روح افزا ، نشاط بخشا » كبى سكسان وصف تركيبى بر منظره‌نك الك خفيف بركولكه‌سنى بيله تصويره يارامماز .

كدك پاشا — ١٠ نيسان ١٣١٤ —

قافيه حقنده

— ٢ —

بر صنعتك ترقيسى متخصصلرينك ابداع واختراعيله اولور . ايجادك ترقى به خدمتى فائده‌سى نسبتنده‌در . هر فائده امثال و دلائل ارائه‌سندن مستغنى اوله‌ماز . اختراعات شخصيه‌نك ادلهٔ معقوليتى كوسترلميدر، صنايع نفيسه‌نك خصوصيله ادبيات كبى حسه ، فكره ، خياله تعلق ايدن شعبه‌لرنده ابراز اولونه‌جق تجدّدك ناصل بر

tabâyi^{c}: (A) tabî^{c}atlar
ahvâl: (A) hâller, durumlar
mükedder: (A) kederli, bulanık
mesrûr: (A) mutlu, meramına ermiş
sürûr: (A) neşe
endûh: (F) keder, üzüntü, sıkıntı
şâdî: (F) memnûnluk, gönül ferahlığı
mesârr: (A) sevinçler, zevkler
ekdâr: (A) kederler
istinbât: (A) gizli ma^{c}nâyı çıkarmak, dolaylı olarak anlamak
dil-nişîn: (F) kabûl edilebilir, hoş
nazar-firîb: (AF) cezbeden, bakışları çeken, aldatan
hüş-rübâ: (A) aklı çelen, aldatan, aklı baştan alan
rûh-efzâ: (AF) cana can katan
neşât-bahşâ: (AF) neşe veren
Rûmî 10 Nisan 1314: Mîlâdî 22 Nisan 1898
terakkî: (A) ilerleme
mütehassıs: (A) uzman
ibdâ^{c}: (A) meydana getirme, orijinal, benzersiz şiir söyleme
emsâl: (A) örnek
ihtirâ^{c}ât: (A) benzeri görülmemiş bir şeyler îcâd etme(ler)
delâil: (A) delîller, kanıtlar, göstergeler
irâe: (A) göstermek
müstağnî: (A) ihtiyaç duymaz
edille: (A) delîller
ma^{c}kûliyet: (A) akla uygunluk
husûsiyle: (AT) özellikle
ta^{c}alluk etmek: (AT) bağlantılı, ilgili olmak
ibrâz: (A) ortaya koymak

tabâyi^{c}in fikrî, hissî, hayâlî ahvâlini göstermelidir. “Ben pek mükedderim” yâhut “son derece mesrûrum” demekle sürûr ve kederimi ta^{c}rîf etmiş olmam; endûh ve şâdîye tercümân olacak sözler söylemeliyim, mesârr ve ekdârım edâ-yı teblîğimden istinbât olunmalı. “dil-nişîn, nazar-firîb, hüş-rübâ, rûh-efzâ, neşât-bahşâ” gibi seksen vasf-ı terkîbî bir manzaranın en hafîf bir gölgesini bile tasvîre yaramaz.

Gedik Pâşâ – 10 Nisan 1314 –

Kâfiye Hakkında

– 2 –

Bir san^{c}atın terakkîsi mütehassıslarının ibdâ^{c} ve ihtirâ^{c}ıyla olur. İcâdın terakkîye hizmeti fâidesi nisbetindedir. Her fâide emsâl ve delâil irâesinden müstağnî olamaz. İhtirâ^{c}ât-ı şahsîyenin edille-i ma^{c}kûliyeti gösterilmelidir, sanâyi^{c}-i nefîsenin husûsiyle edebiyât gibi hisse, fikre, hayâle ta^{c}alluk eden şu’belerinde ibrâz olunacak teceddüdün nasıl bir

فائده‌یه اساس اوله‌جغی تعیین اولونمالیدرکه مرغوبیتی مرور زمان احتیاجندن وارسته قالسین . غیر مأنوس پك چوق حقیقتلر واردرکه انسان بو حقیقتلرك ضدینی، خلافنی التزامده حقسزلغنی، یالکز حقسزلغنی دکل حتی ضررلی چیقدیغنی بیلیرده صرف الجای اعتیاد ایله ینه فکرندن واز کچه‌مز. بو بر نقصان اخلاقدرکه ترقی‌یه ، تکمله مانع اولور .

«قافیه‌نك لطفی سامعه‌یه عائددر» سوزی ایشته بویله بر حقیقت ایدی :

«عبث» ایله «مقتبس» کلمه‌لرینك ترك شعرلرنده جواز تقفیه‌سی او حقیقتك مقتضاسندن ایکن محضا لسان عرب قواعد ادبیه‌سنه منافی اولماسی کیبی بر سببله بو قافیه رد ایدیله‌مزدی.

دنیاده هانکی هنر ، هانکی معرفت ، هانکی صنعت مکمل اوله‌رق حدوث ایدر؟ بر فکرك مقرون حقیقت و موجب منفعت اولوب اولماماسنه بدل اسلافك اصول متخذه‌سنه موافق اولوب اولمادیغی نظر اعتباره آلنیرسه تکمل ناصل قابل اولور؟

*
* *

موسیقی آهنکلی سس، شعر آهنکلی سوز دیمکدر،

merğûbiyet: (A) rağbet görme, ilgi görme
mürûr-u zamân: (A) zaman aşımı
vâreste: (F) bir şeyden kurtulmuş, serbest, affedilmiş
gayr-i me'nûs: (A) alışılmamış
hilâf: (A) aksi, ters, karşı, zıt
iltizâm: (A) gerekli görme, kabûl
ilcâ-yı iᶜtiyâd: (A) alışkanlık zorlaması
tekemmül: (A) mükemmelleşme, olgunlaşma
sâmiᶜa: (A) kulaktaki işitme kuvveti, kulak
lütuf: (A) iyilik, güzellik, ihsan
ᶜabes: (A) anlamsız, boş, saçma
muktebes: (A) alıntı yapılmış
Bu sözcükler, *Maᶜlumât* dergisinde yayımlanan Hasan Âsaf'a ait bir şiir üzerine Recaizâde Mahmut Ekrem ve Muᶜallim Nâcî'yi de kapsayacak şekilde gelişen kâfiye konusundaki meşhûr tartışmaya göndermedir.
cevâz: (A) izin
muktezâ: (A) gereklilik, lâzım gelen
mahzâ: (A) yalnız, ancak, sâdece, halis
kavâᶜid-i edebiyye: (A) edebî kurallar
münâfî: (A) zıt, aykırı
hudûs etme: (AT) meydana gelme, doğmak, yokken var olma
makrûn-u hakîkat: (A) gerçeğe ulaşmış
mûcib-i menfaᶜat: (A) fayda gerektiren
müttehaz: (A) benimsenen, kabûl edilmiş
muvâfık: (A)uygun
nazar-ı iᶜtibâr: (A) dikkat, ilgi

fâideye esâs olacağı taᶜyîn olunmalıdır ki merğûbiyeti mürûr-u zamân ihtiyacından vâreste kalsın. Gayr-i me'nûs pek çok hakîkatler vardır ki insân bu hakîkatlerin zıddını, hilâfını iltizâmda haksızlığını, yalnız haksızlığını değil hattâ zararlı çıktığını bilir de sırf ilcâ-yı iᶜtiyâd ile yine fikrinden vaz geçmez. Bu bir noksân-ı ahlâktır ki terakkîye, tekemmüle mâniᶜ olur.

"Kâfiyenin lütfu sâmiᶜaya ᶜaittir" sözü işte böyle bir hakîkat idi:

"ᶜAbes" ile "muktebes" kelimelerinin Türk şiᶜrlerinde cevâz-ı takfiyesi o hakîkatin muktezâsından iken mahzâ lisân-ı ᶜArab kavâᶜid-i edebiyyesine münâfî olması gibi bir sebeple bu kâfiye reddedilemezdi.

Dünyâda hangi hüner, hangi maᶜrifet, hangi sanᶜat mükemmel olarak hudûs eder? Bir fikrin makrûn-u hakîkat ve mûcib-i menfaᶜat olup olmamasına bedel eslâfın usûl-ü müttehazasına muvâfık olup olmadığı nazar-ı iᶜtibâra alınırsa tekemmül nasıl kâbil olur?

*
* *

Mûsîkî ahenkli ses, şiᶜr ahenkli söz demektir;

موسيقينك مدار آهنكى اصول و مقـامات، شعرك مدار آهنكى اوزان وقوافيدر.

اوزان شعريهٔ ملل توافق ايتمز: كيمى هجالرك مختلف مقـدارده برلشمه‌سندن حاصل اولان « فعلن ، فعولن ، مفاعلين، مفعول، فاعلات، مستفعلن، مستفعلاتن، متفاعلن، متفاعلاتن ، فاعلاتن » و دها بوكا مماثل اشكال كلماتدن بر قاچينك صورمختلفهٔ معينه‌ده طوپلانماسندن عبارت بولونان (بحر)لرى مقياس نظم اتخاذ ايتمش... كيمى يالكز هجالرك معـين مقدارلرده اجتماعى ديمك اولان پارماقله صايمق اصولنه (حساب البنانه) رعايتله شعر سويله‌مش. حال بوكه قافيه‌يى هر قوم همان همان عين حسله تقدير ايلر. حتى دقت اولونورسه اطفـال و عوامك ترنماتده، شطحيات لعبيه‌ده وزندن زياده قافيه كوزتدكلرى آكلاشيلير.

قافيه نه در؟ بركره شونى تعيين ايده‌لم: قافيه، ايكى ويا متعدد مصرعك صوكنده كلن موضوعى مختلف كلمه‌لرده عين صوتك متناسباً تكرريدر. صوتك آلت تقديرى ايسه كوز دكل قولاقدر . قافيه‌نك باصره ايله دكل منحصراً سامعه ايله تقدير اولونماسنه كوره كلماتك توافق املاسى اصلا نظر اعتبـاره آلنمامالى ، اصواتنك موافقتى گوش دقته آلنماليدر:

mu^{c}ayyen: (A) belirli
ictimâ^{c}: (A) toplanma
benân: (A) parmak ucu, parmaklar
etfâl ve ^{c}avâm: (A) çocuklar ve sıradan halk
terennümât: (A) mırıldanmalar, terennümler
şathiyât: (A) anlaşılmaz gibi görülen şiirler
lu^{c}b: (A) oyun
vezin: (A) şiir ölçüsü
müte^{c}addit: (A) birden çok
muhtelif: (A) çeşitli, farklı
mütenâsiben: (A) uygun şekilde
savt: (A) ses
âlet-i takdîr: (A) belirleme aracı
mevzû^{c}: (A) konu
bâsire: (A) göz
sâmi^{c}a: (A) kulak
kelimât: (A) kelimleler
tevâfuk-u imlâ: (A) yazılışlarının aynı olması, denk düşmesi, muvâfakati
esvât: (A) sesler
gûş-i dikkate almak: (FAT) kulak vermek, önünde bulundurmak
ittihâz etmek: (AT) temel kabûl etmek
makâmat: (A) makâmlar
evzân: (A) vezinler
kavâfî: (A) kâfiyeler
milel: (A) milletler
muhtelif: (A) çeşitli
tevâfuk etmek: (AT) uygun gelmek, denk düşmek
mümâsil: (A) benzeyen
bahir: (A) tef'ilelerden, cüzlerden oluşan aruz kalıpları
mikyâs-ı nazm: (A) şiir ölçüsü
ittihâz etmek: (AT) temel kabûl etmek
mu^{c}îne: (A) yardımcı
mu^{c}ayyen: (A) belirli

mûsîkînin medâr-ı ahengi usûl ve makâmât, şi^{c}rin medârı-ı ahengi evzân ve kavâfîdir.

Evzân-ı şi^{c}riye-i milel tevâfuk etmez: Kimi hecelerin muhtelif miktarda birleşmesinden hâsıl olan "fa^{c}lün, fe^{c}ûlün, mefâ^{c}ilün, mef^{c}ûl, fâ^{c}ilât, müstef^{c}ilün, müstef^{c}ilâtûn, mütefâ^{c}ilün, mütefâ^{c}ilâtün, fâ^{c}ilâtün" ve daha buna mümâsil eşkâl-i kelimâttan bir kaçının suver-i muhtelife-i mu^{c}ayyenede toplanmasından ^{c}ibâret bulunan (bahir)leri mikyâs-ı nazm ittihâz etmiş… Kimi yalnız hecelerin mu^{c}ayyen miktarlarda ictimâ^{c}ı demek olan parmakla saymak usûlüne (hisâb-ül benâna) riâyetle şi^{c}r söylemiş. Hâlbuki kâfiyeyi her kavim hemen hemen aynı hisle takdîr eyler. Hattâ dikkat olunursa etfâl ve ^{c}avâmın terennümâtta, şathiyât-ı lu^{c}biyede vezinden ziyâde kâfiye gözettikleri anlaşılır.

Kâfiye nedir? Bir kere şunu ta^{c}yîn edelim: Kâfiye, iki veya müte^{c}addit mısra^{c}ın sonunda gelen mevzû^{c}u muhtelif kelimlerde aynı savtın mütenâsiben tekrârıdır. Savtın âlet-i takdîri ise göz değil kulaktır. Kâfiyenin bâsire ile değil münhasıran sâmi^{c}a ile takdîr olunmasına göre kelimâtın tevâfuk-u imlâsı asla nazar-ı i^{c}tibâra alınmamalı, esvâtının muvâffakâti gûş-i dikkate alınmalıdır:

ای ابر لطیف رنك سیّار
بك شمشمه‌لی نمایشك وار

بیتنی اوقورکن یا «سیّار»ك الفنی قیصالتمالی، یاخود «وار»ك الفنی اوزاتمالی‌که اوایکی کلمه‌ده توافق‌صوت حاصل اولسون. حال‌بوکه نه اونی قصر، نه‌ده بونی مد ایتمك ذوقه ملایم کلیر. بناءً علیه او بیتی بر ادبیات خواجه‌سی سویله‌دیکی حالده قافیه‌سی انسانه صوغوق، طوکوق کورونورده بر طوکدورماجینك «اون پاره‌یه برطبق، اینانمازسه‌ك یه‌ده باق!» سرود عامیانه‌سنده‌کی قافیه خوشه گیدر.

قافیه‌ده کلمه‌لرك حروف رویه‌سی بر جنسدن بولونمق نه‌دن شرط عد اولنمالیدر؟ بو شرطك عربلر طرفندن قوشولماسنه برشی دیه‌مه‌یز. هم اونلر ایچین طبیعیدر، چونکه عرب مثلا (ث) حرفنی (س) گیبی تلفظ ایتمز، ایتمه‌دیکی ایچین (اناث) ایله (ناس) ی‌ده تقفیه ایده‌مز. فقط بز اوحرفلری عین صوت ایله سویله‌میورمی‌یز؟

فضیلتدر شرف دیاده ناسه
فضیلت بر کوزه‌لکدر اناثه

بیتنی حتی مقید قافیه‌لی عد ایتمه‌یه مانع بر صلاحیت تصور اولونورمی؟

حتی — یکتا
هپ — مذهب

Ahmet Rasim, *Muharrir, Şair, Edib Matbûat Hâtıralarından*, Tercüman, İstanbul, 19080.

Akyüz, Kenan, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul, 1970.

Bekiroğlu, Nazan, "Servet-İ Fünun Topluluğu Dışı Türk Edebiyatı", Türkler Ansiklopedisi, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2003.

Ercilasun, Bilge, "İsmail Safa", *Büyük Türk Klasikleri,* C. 10, Ötüken Söğüt, İstanbul, 2004.

Ergun, Sadettin Nüzhet, *Türk Şairleri 1. Cilt*, Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1936.

Ertan, Engin, "Biyografik Açıdan İsmail Safa'nın Şiirleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 46*, Erzurum, 2011.

Ertaylan, İsmail Hikmet, *İsmail Safa*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933.

Ertaylan, İsmail Hikmet, "İsmail Safa", *Türk Edebiyatı Tarihi I-IV*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Gezgin, Hakkı Süha, *Edebî Portreler*, Timaş Yayınlar, İstanbul, 1999.

İnal, İbnülemin Mehmet Kemal, "Safa", *Son Asır Türk Şairleri*, C. 3, İstanbul, 1969,

İsmail Safa, *Mensiyyat,* (Hzl. Özcan Bayrak), Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.

İsmail Safa, *Mülâhazât-ı Edebiyye*, Kitabevi, (Hzl. Mehmet Güneş), İstanbul, 2012.

James W. Redhouse, Müntehab-ı Lugat-ı Osmâniyye, Matbaa-i Ceride-i Havadis, İstanbul, 1852.

Karaca, Alaattin, "İsmâil Safâ", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 23, s. 121-122, İstanbul, 2011.

Karaca, Alaattin, *Edebi Tenkitleri ve Şiirleriyle İsmail Safa'nın Edebiyatımızdaki Yeri*, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987.

Karaca, Alaattin, *İsmail Safa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

Kurdakul, Şükran, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1971.

Kutlu, Mustafa, "İsmail Safa", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 5*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982.

"İsmail Safa", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, C. 5, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.

"İsmail Safa", *Yeni Türk Ansiklopedisi, C. 4*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985.

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat, Hazırlayan: Heyet, TÜRDAV, İstanbul, 1981.

Ünver, İsmail, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies,* Volume 3/6 Fall. Ankara, 2008.

Yalçın, Hüseyin Cahit, *Edebiyat Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1975.

Yılmaz, Arif, "İsmâil Safâ'nın Şiir Anlayışı ve Ilımlılar", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 11/1*, Gaziantep, 2012.

Yüce, Sefa, Tanzimat Sonrası Şiir Anlayışı ve İsmail Safâ, Turkish Studies, Volume 6/2, Ankara, 2011.

ᶜabes-muktebes: 99, 105, 106, 112, 122
Ahmet Kemâl Bey: 40, 41, 49
Ahmet Midhât Efendi: 82
ᶜAlî Kâmî: 55
ᶜAndelîb Fâîk Esᶜad Bey, 87, 95
ᶜÂşık ᶜÖmer: 34
ᶜAvnî Bey: 70, 116
ᶜAyn Nâdir: 32
ᶜAyn. Nâzım: 32
Besîm Bey: 61, 64
Cehdî: 36
Cenâb Şahâbettin: 32, 36
Cenânî: 115
Dekadantizm: 36
Demdeme: 39
Eugéne Véron: 81
Fâik ᶜAlî: 40
Fuzûlî: 34, 39
Fürûzân: 40
Gülistân: 105
Hâcib Muhammed Mansûr Endülüsî: 63
Hâlit Ziyâ Uşaklıgil: 32
Hâmî-i Âmedî: 117
Hâtıra-i Bedr-i Kübrâ: 41
Hayriyye-i Nâbî: 15
Hersekli ᶜArif Hikmet Beyefendi: 116
Hikmet: 32
hisâb-ül benân: 10
Hüseyin Câhit Yalçın: 31, 32, 78
Hüseyin Dâniş: 43, 51, 54, 63
Hüseyin Sâᶜid Bey: 34
Hüseyin Sîret: 32, 35
Hüsn ü ᶜAşk: 118
İki Söz Daha: 36
İsmâil Safâ Bey: 63, 120, 122
Jean Jack Rousseau: 57, 58
Kâmûs'ül-Aᶜlâm: 68
Makber: 24, 39
Mâᶜlumât: 103
Mecnûn-u ᶜAmrî: 26
Mehmet Raûf : 32
Mesᶜûd-ı Harâbâtî: 40
Muᶜallim Nâcî: 23, 38, 39, 40, 54, 95, 97
Muhammed Celâl Bey, 96, 102
Muhyiddîn Efendi: 87, 103, 107, 109
Nâhîfî: 116
Nâilî-i Kadîm: 39
Necdet: 32
Nedîm: 39
Nefᶜî: 39, 64, 105
Nesîm: 46
Octave Feuillet: 93
Pul Mecmûᶜası: 63
Recaizâde Mahmut Ekrem: 9, 78
Remzî Baba: 6
revî: 11
Saᶜdî: 4. 7, 83, 105
Sahâyif-i Hayâtımdan: 56, 92
Sâib-i Tebrîzî: 5
Senîh Efendi: 118
Servet-i Fünûn: 44, 45, 62
Sükûnet-i Şebâne: 35
Süleyman Nâzîf: 36
Süleymân Nesîb: 43, 46
Şemsettin Sâmi: 68, 132
Şerâre: 39
Şeyh Gâlib: 118
Tâkdir-i Elhân: 39
Taᶜlîm-i Edebiyât: 39
Tenevvüm-ü Hissiyât: 40
Terâne-i Mehtâb: 74
Tevfik Fikret: 32, 34, 43, 56, 57, 92